

Yazılı basın haberlerinde "yapısal" yanıluluk sorunu

Ayşe İnal*

"Popüler basının betimleyici dili politikadan tamamen arınmış değildir. Politika belli bir kapıdan içeri sızdı; bu da dışarıdan yönlendirilen bir tahrik teması oldu. Yıllardır muhafazakar görüş tarafından savunulan iki özellik kalabalıkların us-dışı davranışlara ve yönlendirilmeye açık olmalarıydı."

"...(haber) 'biz/onlar' ikiliğini önerir, bu karşıtlık içinde sıradan insanlar, sapkın bir dış grup tarafından terörlüze edilen mağdurlar konumundadır."

Yukarıdaki iki alıntı okuyucuda yakın geçmişte ülkemizde yaşanan olayların basında sunumuna yönelik bir eleştiriyi çağrıştırabilir. Oysa her ikisi de İngiliz basını üzerine yapılan farklı iki çalışmadan alıntılandı. Birincisi Murdock ve Hansen'den (1985, 250) diğeri ise Fowler'dan (1991, 140). Basında sunumu sözkonusu olan olaylar da birbirinden farklı. Birincisi bir hafta süren gençlik protestolarının sunumuna ilişkin bir çalışmadan ikincisi ise maden işçilerinin grevi ile ilgili haberlere ilişkin bir başka çalışmadan. "Dış mihraklar", "tahrik", "kolayca dolduruşa gelen kalabalıklar" ve "provokatörler" Batı hasmı tarafından da sıkça tekrarlanan temalar... Bunlar Türk basınında da, tanımlanması güç, nedenleri belirsiz ve sonuçlarından oldukça korkulan olayları belli bir çerçeveye oturtmak amacı ile çokça kullanılan kavramlar.

İstanbul'da Gazi mahallesinde kahvelerin taranmasının sonrasında çıkan olayların sunumu sırasında basında sıkça kullanılan iki kavram "provokasyon" ve "dış mihraklar" oldu. Olayların sunumunda basın, haberde olay ve yorumun birbirinden ayrılması gerektiği yolundaki profesyonel ilkeyi açık biçimde ihlal etmedi denilebilir. Olayların büyümemesi, çatışmaların alevlendirilmemesine yönelik "toplumsal sorumluluk" anlayışı da yine en azından önde gelen basın

(*) Dr. Ayşe İnal A.Ö. İletişim Fakültesi Öğretim Üyesidir.

kuruluşları tarafından benimsendi. Sonunda haberlerde ortaya çıkan çerçeve şu oldu: "Olaylar birtakım provokatörlerin işi ve onları yönlendiren birtakım dış mihraklar, dış güçler var..." Kolayca yönlendirilen kalabalıklar ise bu kişilerin adeta dolduruşuna gelip, arkalarından sürükleniyorlar. Kalabalıkların kolayca yönlendirilebileceğine ilişkin yaygın kanı yalnızca Türkiye'de değil, Batı başınında da olayların çerçevelenmesinde çokça kullanılan bir dayanak olarak karşımıza çıkıyor.

Basın bu çerçeveleri (*frames*) oluştururken çoğunlukla haber kaynaklarının durum tanımlarına dayanıyor. Bu çerçeveler bir kez kurulunca daha sonra ortaya çıkan benzer olaylara da uyarlanıyor ve bir süreklilik kazanıyorlar. Bu tarz bir haberciliğin nasıl gelişip yerleştiğini anlamak için öncelikle gazetecilerin günlük pratiklerine ve profesyonel ideolojilerine bakmak gerekli. Diğer yandan, medyanın ekonomi politik, bize, üretim pratiklerindeki yapılanmayı içine yerleştirebileceğimiz geniş haritayı sunuyor. Çerçevelerin oluştuğu bağlam bu saydığımız unsurlar; bunların kurulduğu yer ise haberin dili ve söylemi.

Haber medyası üzerine yapılan çalışmaları odaklandıkları konular açısından iki gruba ayırmak mümkün. Bunlardan birincisi haber üretim sürecini, ikincisi ise haber metinlerini inceleyen çalışmalar. Haber üretim süreci üzerinde yapılan çalışmalar incelendiğinde ise iki yönelim ayırdediliyor. Bunlardan ilkin, bürokratik örgüt kuramından yararlanan çalışmalar (Sigelman, 1973; Bowman, Johnstone, Slawki, 1976; Wilhoit ve Weaver, 1986), ikincisini ise fenomenolojist yaklaşımı benimseyerek haberi gerçekliğin bir inşası olarak ele alan araştırmalar (Tuchman, 1978a, 1978b, 1983; Molotch ve Lester, 1988; Fishman 1988) oluşturuyor (Shudson, 1989; İnal, 1993). Medyanın toplumsal konumunu Marksist yaklaşımla ele alan çalışmalar arasında sayabileceğimiz araççı yaklaşım ve ekonomi politik yaklaşım içinde ise sırasıyla ya medya kuruluşlarını elinde bulunduranların yönetici sınıf üyesi olduklarını göstermeye yönelik çalışmalar, ya da kapitalist ekonominin dinamikleri açısından medya kuruluşlarını inceleyen çalışmalar yapılmış ve bu yaklaşımların her ikisinde de haber üretim süreci ve gazetecilerin günlük pratikleri gözardı edilmiştir (Murdock, 1980).

Haber metinleri üzerinde yapılan çalışmalarda ise yine iki farklı kuramsal yaklaşımın varlığından sözedilebilir. Bunlardan ilki profesyonel gazetecilik ideolojisi içinde varolan temel ilkeleri sorgulamaksızın, haberi, bu ilkeleri kriter alarak inceleyen çalışmalardır. Bu araştırmalarda, içerik çözümlemesi tekniği uygulanarak, haber metinlerindeki "yanlılık" sergilenmeye çalışılmıştır. Burada yanlılıkla kastedilen, basın kuruluşlarının "siyasal" taraflılığıdır. İçerik çözümlemelerinin temel amacı, bu taraflılığı sergileyip gazetecileri "nesnel" haber yazmaya davet etmek, böylece çoğulcu demokrasilerde basına atfedilen konumu pekiştirmektir. Haberde yanlılığı "siyasal" taraflılıktan farklı olarak daha genel ve bütünsel bir yaklaşım içinde ele alıp "yapısal yanlılık sorunu" üzerinde duran araştırmalar ise İngiltere'de 1970 sonrasında gelişmeye başlamış ve

bu çalışmaların gelişmesinde GUMG (Glasgow Üniversitesi Medya Grubu) ve CCCS (Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi) itici bir rol oynamışlardır. Araştırmacılar Yeni Sağ'ın İngiltere'de toplumsal rızayı sağlamasında, diğer bir deyişle siyasal meşruiyetini kurma süreci içinde haber medyasının oynadığı rol üzerine odaklanmışlardır (Hall, vd., 1978; GUMG, 1976, 1980, 1982; Murdock ve Hansen, 1985). Son yıllarda dilbilim kökenli araştırmacılar da sözü edilen son yaklaşıma katkılarda bulunmuşlardır (Van Dijk, 1988a, 1988b; Fowler, 1991).

Uzun yıllar boyunca haberde yanlılık siyasal bir görüşü -açık veya örtük- savunma biçiminde anlaşılmış ve özellikle yazılı basın üzerine yapılan içerik çözümlemelerine konu olmuştur. Partilere eşit yer ayırma yanlılığın giderilmesi için bir çözüm olarak görülmüş ve "dengecilik" ilkesine uyulduğu takdirde basının tarafsızlığını koruyabileceğine inanılmıştır. Ayrıca çeşitli haber kuruluşlarının yayın politikalarının örgütsel kontrol ve hiyerarşik karar alma süreçleri dolayımı ile gazetecilerin özerkliklerini sınırlandırdığı ve bu politik yanlılık taşıyan sunumların ortaya çıkmasında etkili bir faktör olduğu görüşü benimsenmiştir. Haber üretim sürecini bürokratik örgüt kuramının yaklaşımı ile ele alan araştırmalar, içerik çözümlemesi ile yanlılığı sergilemeyi amaçlayan çalışmaların bulgularını tamamlar niteliktedir. 1970 sonrasında sayılarında gözle görülür bir artış olan eleştirel haber çalışmalarında ise yanlılığın siyasal bir görüşü savunmayı aşan yönleri olduğu ve farklı yayın politikalarına sahip çeşitli basın kuruluşlarının, temelde, farklılıktan çok ortak bir paydada birleştikleri ve bunun da haberde yapısal bir yanlılık olarak açığa çıktığı savunulmuştur (Hackett, 1985). Bu çalışmalarda yapısal yanlılıktan kastedilen tüm haber kuruluşlarının günlük pratikleri içinde güç/iktidar sahibi kurum ve kuruluşların ürettikleri durum tanımlarını yeniden kurmaları olgusudur. Siyasal, ekonomik, askeri ve sembolik seçkinlerin söylemleri, haber metinleri dolayımı ile meşruiyet kazanmakta ve varolan toplumsal yapıya yönelik rızanın oluşumunda etkili olmaktadır.

Haberde, olay/yorumun (*fact/opinion*) birbirinden ayrılması ve haberin olaya ilişkin (*factual*) olması gerektiği yolundaki yaygın görüş -ki bu profesyonel bir norm ve sunuma ilişkin bir haber değeri olarak ortaya çıkmakta-, gazeteciler arasında "Eğer olaya ilişkin kişisel düşüncemizi açık bir dille habere katmazsak, nesnel bir bakış açısıyla gerçeği yansıtabiliriz" kanısının kabul görmesini beraberinde getirmiştir. Bugün Türk yazılı ve görsel basın haberciliğinin kendisini nasıl gördüğüne ilişkin örnekler pek çok. Haber programlarının sonunda "Gerçekleri izlediniz" diyen televizyon kuruluşları "Haberlerimizde asla yorum vermiyoruz" diyen gazeteler, kendilerine okuyucu ve izleyici çekmek için, profesyonel gazetecilik ideolojisine olan sadakatleri konusunda birbirleri ile yarışmaktalar.

Bu anlayışı benimseyenlerin, tarafsız ve nesnel gazetecilik anlayışları içinde yorum olarak neyi kastettikleri açık. "Ben böyle düşünüyorum" ifade biçiminin habere girmemesi, diğer bir deyişle haber metinleri içinde birinci tekil şahısa

dayanan anlatımın kullanılmaması, tarafsız sunumun sağlanması için yeterli bir koşul olarak görülmekte. Oysa gazeteciler böylesi anlatım biçimlerinden kaçınarak da pekala "yorum" yüklü, "tarafı" ve hiç de "nesnel" olmayan haberler yazabilmekteler. "Nesnellik", kökeni 19. yüzyılın başına dek uzanan ve basının siyasal partilerden kopup, ticari bir işletmeye dönüşmesi süreci ile birlikte gelişen bir ilke. Nesnellik ilkesi 19. yüzyıl boyunca tekrar tekrar tanımlanarak 1920'lerde bu günkü anlamına kavuşmuş (Tuchman 1978). Pek çok akademisyen, gazetecilerin "bilim adamları gibi" inceledikleri (hakkında haber yazdıkları) olaylara nesnel yaklaşımları gerektiğini vurgulamış (James, 1991). Pozitivist bilgi kuramından ödünç alınan bu kavram profesyonel gazetecilik ideolojisinin mihenk taşı oluşturmaktadır.

Habere yorum katmadıklarını, nesnel ve tarafsız habercilik yaptıklarını savunan çok sayıda yayın kuruluşunun ürettiği metinlerde bu iddialarla çelişen bir dil ve söylem görmek mümkün: Basının profesyonel normları, bir yandan dengeli haber yazmak adına kaynakların durum tanımlarını haberlere taşıırken ve haberler dolayısıyla halkın sesine ve sözüne dönüştürürken, diğer yandan belli bir dil eleştirisini de tamamen dışlar gözüküyor. Dil, olayları bir cam saydamlığı ile içinden geçiren bir ortam; "kitle iletişim araçları" da olayları (toplumsal "gerçekliği") bir ayna parlaklığı ile yansıtan araçlar olarak görülüyor. Bu ayna metaforu, gerek liberal anlayışı benimseyen iletişim kuramcıları tarafından gerekse ortodoks Marksistler tarafından uzun zaman kabul görmüş ve "kitle iletişim araçları"nın rolünü açıklarken bir referans çerçevesi oluşturmuştur. Ayna, liberal kuramcılar için "toplumsal gerçekliğin", diğerleri içinse "kapitalist sınıf çıkarlarının" yansıtıcısı olmuştur.

Oysa dil, bir cam şeffaflığı ile anlamları bir kişiden diğerine aktarmaz. Dolaşımına kitle iletişim araçları da, bir prizmadan ışığın geçmesinde olduğu gibi, üzerinde haber yazılan olayları kırar (*refract*), diğer bir deyişle yeniden kurar. İçinde yaşadığımız dünya hakkında söylenen her söz, her düşünce, dilin dolayımını gerektirir ve uzlaşımın bir gerçek, mutlak bir nesnellik, tarafsızlık aslında olanaksızdır. Yapısalcı dil biliminin babası sayılan Saussure, "gösterge" -gönderge ikiliğini ortaya getirerek, gerçekliği ontolojik bir sorun olarak yani göndergeye ilişkin bir sorun olarak ele almamızın kapılarını da açmıştır. Ayrıca dil dizgesini (*langue*), sözden (*parole*) ayırarak yapısalcı ve yapısalcılık sonrası dil tartışmalarının çıkış noktası olan tartışmaları ortaya getirmiştir. 1980 sonrasında İngiltere'de gelişen kültürel çalışmalar, medya metinlerini ele alırken Saussure'u "ayakları üzerine oturmaya çalışan" (Fiske, 1991; 36) Volosinov ve Bakhtin'in, burjuva gerçekliğinin dil içinde nasıl kurulduğunu tartışan Barthes'in (Ellis ve Coward, 1979), ve söylemlerin, söylemsel formasyon içine demir atmış olduğunu vurgulayan Pecheux'un (Hall, 1982) görüşlerini, Althusser'in, daha çok da Gramsci'nin ideoloji sorununu ele alış biçimleri ile birleştirerek medya metinlerini incelemişlerdir.

Haber, dili kullandığı ve dil de tarafsız olamayacağı için tarafsız olamaz, yoksa gazetecilerin kendilerini tutup kişisel yorumlarını yazmamayı beceremediklerinden değil. "Provokasyon", "dış mihraklar", "dış güçler" düzanamlarına ilişkin uzlaşımın olmadığı, farklı vurgular taşıyan sözcüklerdir. "Gazi mahallesinde yaşanan olaylar dış mihrakların provokasyonunun sonucunda ortaya çıkmıştır." yolunda, basının akredite kaynaklarınca üretilen bir çerçeve, basın tarafından ister tırnak içinde alıntılansın, ister tırnaklar atılıp halkın sesine sözüne dönüştürülsün, her iki durumda da provokatörlerin, dış mihrakların kimler olduğu sorusu yanıtız kalmaktadır. Bu anlatımla neyin kastedildiğinin anlaşılması, ancak varolan siyasal söylemlerin içine bu sözcüklerin yerleştirilmesi ile mümkündür ve bu yapıldığında farklı söylemler içinde aynı sözcüklerin farklı vurgular taşıdıkları görülür. Kimileri için provokatörlerden kastedilen kontrgerilla, kimileri için halkın içine sızmış PKK militanları, kimileri için yine halkın içine sızmış "dinazor komünistler", kimileri için ise polisin içine sızmış başka unsurlardır.

Bu sözcükler kullanıldığında, kamuoyunda yapay bir oydaşma yaratılmakta, sözcükler deşildiğinde ise siyasal söylemler içinde çok farklı anlamlandırmalar ortaya çıkmaktadır. Bu tartışma bizi gazeteciler ve kaynak kişi ve kuruluşların ilişki biçiminin nasıl yapılandığı ve habere yansıdığı sorununa geri götürmekte. Bu belirsiz ve istenen yöne sürüklenen sözcükler, gazetecilerin kaynaklardan bağımsız, bütünüyle özerk bir konum içinde olayı çerçevelemek üzere seçtikleri sözcükler değildir. Akredite haber kaynaklarınca -olayın hemen ardından işleri bakanlığınca, valilik ve emniyet müdürlüğünce- yapılan açıklamalar içinden çıkmıştır ve basın tarafından gerek doğrudan alıntılar gerekse olayı tanımlarken kullanılan ve çerçevelediren kavramlar olarak kullanılmıştır. Ayrıca olayın "provokasyon" ve "dış mihraklar" kavramları ile oluşturulan çerçevesini kırmak için çabalayan basın kuruluşları ve gazeteciler de olmuş, ama bu çerçeveyi kırarak bir konuma ulaşacak alternatif oluşmamış ve yüzeysel bir sorgulamanın ötesine geçilememiştir.

Diğer yandan haber söylemi içinde konunun çerçevelemesi, ve bu süreç içinde egemen söylemlerin inanılır (*credible*) bir konuma yerleşmesi sadece sözcüklere ilişkin (*lexical*) seçimlerle anlaşılabilir bir süreç de değildir. Anlam aynı zamanda dilin cümle yapıları (sentaks) içinde oluşmakta, belli vurgular yapılmakta ve pekala bu yolla da habere yorum girmektedir. Ayrıca yorumu kişisel görüş olarak görmekten çok, uzlaşım sal bir kültürel süreç içinde görmek de haberin diline bakarken bizi ussal insan anlayışından, kimliği kültürel toplumsal konumu içinde belirlenmiş özne anlayışına götürür. Bir kez daha liberal bireycilik anlayışından ayrılır, söylemler ve dil içinde oluşan özne anlayışı bağlamında bir tartışma kuranız.

Hall vd. (1978) gazetecilerin "birincil tanımlayıcıların" (akredite haber kaynakları) durum tanımlarını halkın sesine ve sözüne dönüştüren "ikincil tanımlayıcılar" olduklarını söylerken, bu sürece işaret etmekte ler. Diğer yandan med-

ya ve dil gerçekliği yansıtmaz ama kırar dendiğinde de, böylesi bir sürece işaret edilmekte. "Ben böyle düşünüyorum", yorum yazma vasağına boyun eğerken, buradaki örtük "ben" artık gazeteci olmaktan çıkıyor ve yayın organının sesi (*public voice*) oluyor. Hall vd. göre bu ses, bir yayın organından diğerine değişse bile bu yapısal sınırlar içinde bir değişiklik olmaktan öteye gidemiyor. Tarafsızlık, nesnellik, yansızlık gibi profesyonel normlara uyuluyor, ve haberde olaya ilişkin açık bir yorum yer almıyor gibi görülsede, kaynaklar, gazeteci ve (varsayılan izleyici okuyucu) halk üçgeninde oluşan kaymalar haberin içinde sürüyor (Fowler, 1991, Kunelius, 1994).

Yukarıda haber üretiminin temelde yapılmış bir süreç olduğunu belirttik. Bu yapılanmanın bir ucu günlük pratiklerin ritmine dayanıyor, diğer ucu ise dilin olanaklarına. Bu ikisi arasında gazetecinin konumunu tanımlayan ise profesyonel meslek ilkeleri. Bu ilkeler soyut idealler olarak ortaya çıkmamış; kapitalist medyanın gelişmesi süreci ile birlikte habercilik işine ve habere bir tanım getirme çabasının doğal bir sonucu. Bu açıdan ekonomik liberalizm ve siyasal liberalizm ile birlikte büyüyüp serpilerek ilkel.

Haberin söylemi

"Haberin söylemi el altında bulunan söylemlerin bir ürünüdür" diyen van Dijk iki şeye işaret etmekte. Birincisi haber metnlerinin kendilerine özgün bir söylemi vardır. İkincisi haberin söylemi kaynak kişi ve kuruluşların söylemlerinden ayrı olarak düşünülemez, ancak üretildiği koşullar yani bağlamı içinde anlaşılabilir. "Haberin söylemi nedir?" diye sordüğümüzde, dönüp dolaşıp varacağımız nokta, kaynak kişi ve kuruluşlarca üretilen durum tanımlarının haber üretim sürecinde nasıl olup da haberin söyleminin içine yerleştikleri ve burada inanırlılıklarını kurdukları sorunu. "Toplumda siyasal söylemler nasıl yeniden üretilir, yaygınlık kazanır ve bir oydaşmaya dönüşür?"; diğer bir deyişle yönetenler hegemonyalarını nasıl kurarlar sorusunu sordüğümüzde ise, bunu sorunun bizleri ilk götüreceği yer yine haber metnlerinin yapısal yanlılık sorunu oluyor.

Toplumda varolan söylemlerin üretildiği tek yer haberler değil kuşkusuz. Üstelik haberler diğer medya metinleri ile metinlerarası bir okumayı da mümkün kılacak bir söylemsel yapı taşımakta. Yine de haberlerin, diğer medya metnlerinin dışında onlara genellenemeyecek özellikler taşıdığını yadsıyamayız. Pembe diziler metinsel yapıları içinde barındırdıkları söylemsel hiyerarşi açısından incelendiklerinde kısmen daha açık, farklı okumaları olanaklı kılan metinler olarak ele alınabilseler de (Fiske, 1987), haber metnlerinin söylemsel yapıları incelendiğinde kendilerine özgü özellikler taşıyan kapalı metinler olarak karşımıza çıkmaktalar. Haberlerin içine sızan farklı söylemler, haberin düzenlenişi içinde daha çok egemen söylemlerin öne çıkması ve metnin bu söylemler çevresinde kapanması ile sonuçlanmakta. 1970 sonrasında yapılan pek çok çalışma haber

metinlerinin egemen söylemler çevresinde nasıl kapandığını sergileyen çalışmalar (Hall vd. 1978; GUMG, 1982; Murdock ve Hansen, 1985; Elliot, Murdock ve Schlesinger, 1986; van Dijk, 1988b; Fowler, 1991; GUMG, 1993; Hackett ve Zhao, 1994; Fang, 1994). Bu kapanmanın nasıl ortaya çıktığını daha iyi anlamak istiyorsak haber metinlerine daha yakından incelememiz gerekiyor.

Yukarıda haberin tarafsız ve nesnel olma iddiasının olanaksızlığından söz ederken bunun iki temel sorunla ilişkili olduğuna değinmiştik. Bunlardan birincisi haber hazırlanma sürecinde kaynak kişilerle kurulan ilişkilerdi, ikincisi ise haberin kullandığı dildi. Bunlardan birincisine ilişkin olarak haberin zamana karşı üretilen bir ürün ve bu zamana karşı üretimde profesyonel normlar dolayımı ile kurulan bir metin olduğunu söyleyebiliriz. Bu uzlaşım kodu diğer yandan haberi kapalı metin haline getirmekte.

Haberin dili ise bizi daha karmaşık bir soruna götürüyor. Haber bir yandan günlük iletişimin dilini kullanıyor yani Türkçeyi. Bununla sınırlı kalmıyor, medyanın olanaklı kıldığı tüm kod sistemini de içinde barındırıyor. Sorunu böyle ortaya koyduğumuzda farklı iletişim araçlarının farklı kodlar dolayımı ile anlam ürettiklerini görüyoruz. Örneğin yazılı basın sadece konuşma dilindeki sözcükleri ve cümle yapılarını kullanmakla sınırlı kalmıyor, her gazetenin ve her sayfa düzeninin kendine özgü bir sentaksı var. Bir gazete sayfasının sentaksını büyük puntolarla basılan başlıklar, farklı puntolarla basılan alt başlıklar, fotoğraflar ve sayfa düzeni oluşturuyor. Televizyonda yer alan haber metinleri içinde ise günlük Türkçeye ek olarak, tonlama, görsel metin, kaynak kişilerin doğrudan anlatımları vb. yer alıyor. Anlam yalnız kullanılan günlük dil dolayımı ile değil ama farklı araçların kullandıkları özgün kodlar, diğer bir deyişle araçların semiyotigi içinde oluşuyor.

Burada farklı araçların farklı kodlar dolayımı ile anlam oluşturdukları ve farklı biçimlerde toplumsal "gerçekliği" kırıdıkları diğer bir deyişle yeniden kurdukları olgusunu şimdilik bir tarafa bırakıp, haberin, söylemi içinde, nasıl olup da egemen söylemler içinde yapılan durum tanımlarına ayrıcalıklı ve inanılır bir konum kazandırdığı sorununa geri dönecek olursak, analitik bir kavramsallaştırmanın gereği ortaya çıkıyor. Bu tarz bir analitik bakış açısının araçların farklı özelliklerine duyarlı olması gerekli. Bu yazıda biz yazılı basın haberciliğinin söylemi üzerinde durmayı yeğledik. Bu seçimin temel nedeni ise elimizdeki görgül verilerin Türk yazılı basın haberciliğine ilişkin çıkarsamalara dayanak oluşturması. Herde televizyon haberciliğine ilişkin yapılacak sistematik bir inceleme bu haberleri söylemsel açıdan değerlendirmemizi mümkün kılabileceği gibi, yazılı ve görsel basın arasında farklılıktan çok benzerlikler olduğu iddiasına da dayanak oluşturacaktır.

Her gün, dünyanın çeşitli yerlerinde milyonlarca olay ortaya çıkıyor ve bunların ancak çok sınırlı bir kısmı haber üreten kuruluşlara ulaşıyor. Sınırsız sayıda olay arasından nasıl bir seçim yapılıyor ve ancak bir kısmı habere dönüşü-

yor? Gazeteciler arasında "haber kokusu almak" diye adlandırılan bir beceriden söz edilir. "Haber kokusu almak" bir yandan da haber değerlerini içselleştirmeye ve bu değerler aracılığı ile bir seçim işini yapmaya işaret eder. Olayın sıklığı (*frequency*), yoğunluğu (*intensity*), anlamlılığı (*meaningfulness*), uyumu (*consonance*), beklenmedikliği (*unexpectedness*), sürmesi (*continuity*), elit ülke ve kişilere atıfta bulunma, kişisel ve olumsuzluk, sıklıkla üzerinde durulan ve kabul gören haber değerleridir (Galtung ve Ruge, 1988). Haber değerleri bir yandan evrensel bir uzlaşımı yansıtırken diğer yandan kültürel farklılıkları da içinde barındırırlar.

Haber değerleri haberi tanımlarken sayılıp dökülse de aslında bu değerler ortaya çıkmış bir pratiğin adeta kendini haklılaştırması gibidir. Yani, elit kişiler haber değerine sahip olduğu için takip edilmezler; zamansal ve mekansal sınırlamalara karşı haber üretmenin zorlukları sonunda gazetecileri bu kaynak kişi ve kuruluşlara bağımlı kılmış ve bu süreç içinde haber değeri oluşmuştur. Yukarıda fenomenolojistlerin çalışmalarına değinirken bu oluşumdan söz etmiştik. Gazetecilerin koku alma yetenekleri aslında zannedildiği kadar haber seçimini belirleyici bir süreç değildir demek istiyoruz. Basın mesleğinde senelerin geçmesi ile geliştiği belirtilen bu yetenek diğer yandan bu seneler boyunca kaynaklarla kurulan ve güvene dayanan ilişkileri yansıtır. Akredite haber kaynakları ile gazeteciler arasında kurulan bu ilişkiler habere nasıl yansır?

Van Dijk haberin söylemini incelerken mikro ve makro yapılar arasında analitik bir ayrımın yararına işaret etmekte (1988a). Gazete haberlerinde haberin makro yapılarını oluşturan başlık ve alt başlıklar, fotoğraf ve ayrı puntolarla basılan spotlar ve haber girişleridir (*lead*). Ayrıca haberde belli temaların birbirini izlemesi ile oluşan tematik yapı ve bu temaların içine yerleştiği şematik yapı da makro yapısal özellikler arasında. Haberin mikro yapısını ise sözcük (*lexical*) seçimleri ve cümle yapıları (*sentaks*) oluşturmaktadır. Ayrıca ardarda sıralanan cümlelerin arasında kurulan ilişkiler (*local coherence*), haberin ikna yolları (*retorik*) yine mikro yapısal özellikleridir. Yazara göre haberin söylemi, mikro ve makro yapısal özelliklerin bir bütünüdür ve ancak haberin üretim süreci ve alımlanma süreci ile birlikte ele alındığında anlaşılabilir (Kintsch ve van Dijk, 1978; van Dijk, 1988a).

Van Dijk, haberin şematik yapısının arkaplan (*background*) bilgisi, bağlama ilişkin bilgiler (*contextual information*), aktörlere ilişkin bilgiler, ana olay, sonuçlar ve yorumlardan oluştuğunu vurguluyor. Ve ekliyor, her haber metninde tüm bu şematik kategoriler yer almayabilir. Haber metni içinde geleneksel öykülemenin dışına çıkılır. Habere, olaya ilişkin herhangi bir kaynaktan yapılan alıntının başlığa çıkarılması ile girilebilir. Üstelik kimi zaman bu alıntı tırnak işaretleri kullanmaksızın da verilebilir. Haber kaynak kişinin durum tanımını bir anda halkın sözüne, dileğine, yorumuna dönüştürebilir.

Diğer yandan arkaplan ve olayın bağlamına ilişkin bilgiler pek çok haber

metninde ya yoktur, ya da yok denecek kadar azdır. Bu kıtlık, haber olan olayın bağlamından koparılıp tipeleştirilmesi ve benzer olayların daha önce sunumu sırasında içine oturtuldukları çerçevelerin -çağıştırılıp- yeniden kullanılması ile sonuçlanır. Gösteri yürüyüşleri, grevler olayın aktörlerinin amaçlarından yalıtılıp tipeleştirilir ve "Gösteriler ve çatışma", "Grevler ve hayatın aksaması" gibi çerçeveler kolayca her yeni olaya uyarlanır. Yazının girişinde verdiğimiz güncel örneğe geri dönecek olursak "dış mihrakların provokasyonu", bugüne dek farklı olayların ortak çerçevesini kurmada anahtar olan sihirli sözcüklerdir. Ama yine belirtelim ki bu sihirli sözcüklerin çoğu kaynak kişilerin söylemleri içinde ortaya çıkıp haber metinlerine girerler.

Haberlerde arkaplan ve bağlama ilişkin bilginin yetersizliği ve kimi zaman da hiç yer almaması çeşitli araştırma bulgularınca desteklenmekte. Böyle olunca haber öyküsü içinde daha çok ana olay ve sonuçlarına ilişkin bilgilere ve buna ek olarak haber kaynaklarının olaya ilişkin yorumlarına daha çok yer verilmekte. Türk yazılı basınına ilişkin olarak bu durum bulgularımızca da desteklenmekte. Aşağıda bu bulgulara daha ayrıntılı bir biçimde yer vereceğiz.

Söylemin mikro yapısı açısından ise retorik özelliklerine, sözcük seçimlerine, sentaks ve cümleler arasındaki ilişkilere değinmiştik. Bunların arasında şimdiye dek yapılan eleştirel haber çalışmalarında en çok üzerinde durulan sözcük seçimleri ve cümle yapıları olmuş. Toplumda var olan güç/iktidar ilişkilerinin yansıdığı en çarpıcı yer de yine sözcük seçimleri. Çok sayıda araştırma (Hall vd., 1978; GUMG, 1982; Hansen ve Murdock, 1985; Fowler, 1991; Fang, 1994) İngiltere'de Thatcher'ın Yeni Sağ ideolojisinin oydaşmaya dönüşmesinde ve ekonomik kriz ile birlikte ortaya çıkan siyasal hegemonya krizine çıkış arayışları içinde haberlerin oynadığı aracı role işaret etmekte. Basında olaylar ele alınırken hukuk ve düzen (*law and order*) teması işlenerek güçlü bir devlet ve polis gücünün haklılaştırılmasında haberlerin kamuoyunu oluşturmada oynadığı aracı rol, farklı çalışmalara konu olmuş. Yine etnik ayrımcılık konusunda basının haberlerde yöneticilerin durum tanımlarını ürettiği, Van Dijk'ın (1988b; 1992) Hollanda basını üzerine farklı çalışmalarında vurgulanmış. Fowler (1991), sağlık sorunlarına ilişkin haberlerde, güç/iktidar sahibi taraf olan sağlık otoriteleri ve doktorların hastalarla ilişkilerinde hastalara atıfta bulunurken kullandıkları ve onları birer "vaka" (*case*) olarak isimlendirme anlayışının haberlerdeki sözcük seçimlerine yansıyışını sergilemiş. Rakow ve Kranich, haber içinde kadınların haber kaynağı olmaktan çok bir "işaret" (*sign*) olarak temsil edildiklerini söylerken haberin maskülen (eril) bir metin olduğunu vurgulamışlar (1991). Tüm bu çalışmalarda üzerinde durulan toplumda varolan güç/iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde haberlerde kullanılan sözcük seçimlerinin önemi.

Sözcüklerin yanı sıra en çok vurgulanan dilsel özellik Althusser'in (1991) Devletin Baskı Aygıtı olarak isimlendirdiği kişi ve kurumların eylemlerinin pasif cümleler aracılığı ile verilmesi. Diğer bir deyişle bu kurumları sorumluluktan

arındıran bir dil kullanılması. "Üç kişi tutuklandı.", "Suçlular yargılandı." gibi anlatımlarla haberlerde sıklıkla karşılaşmak mümkün. Oysa "suçlu" ya da "zanlı" tarafın eylemleri aktif cümle yapıları ile verilmekte.

Haberin retorığı incelendiğinde karşımıza, istatistikler, sayılar kısacası bolca rakam çıkmakta. Ekonominin uzmanlık isteyen bir iş olduğu siyasetçilerin sıkça vurguladıkları bir konu (Jensen, 1987). Haber metinleri de bunu onaylıyor. Aynı sayfalara toplanan ekonomi haberleri, sokaktaki insandan çok anlayana yönelik bir düzenleme içinde veriliyor. Gerek siyasal söylem içinde gerekse haberde ekonomik sorunlardan söz ederken kullanılan rakamlar, yüzdeler vb. bu konuların uzmanlık gerektiren konular olduğu konusunda oldukça ikna edici görülüyor. Haberlerin ikna yollarından bir diğeri de belki en önemlisi- olayın tanıkları ya da taraflarından yapılan alıntılar. Tabii bunlar da kaynaklara bağımlılığı arttırdığı gibi, gazetecilerin habere ilişkin kişisel yorumlarını katmaksızın yorum yapmanın dolaylı bir yolu oluyor. Fotoğraflar okuyucuyu kısmen de olsa olaya tanık ederken, kamera gerçeği gösterdiği iddiası ile inandırıcılığını çoktan kabul ettirmiş görülüyor.

Cümle ve cümleciklerin arasında kurulan anlam ilişkisi açısından haber metinleri incelendiğinde, açık nedensel ilişkiler çoğu kez görülüyor. Bu açıdan yukarıda belirttiğimiz gibi haberi geleneksel öyküleme biçiminden farklı bir anlatım biçimi olarak ele almak doğru olur. Nedensel ilişkiler, ya örtük biçimde varlıklarını sürdürüyor, ya da cümlecikler arasında işlevsel bir ilişki ağı kuruyor. Metin içinde bu anlam ilişkileri ne kadar gizlenirse, ardında yatan oydaşmaya dayanan siyasal ve kültürel yapı, belki de okuyucu tarafından o kadar ortak referans çerçevesi oluşturuyor ve yeniden kuruluyor.

Yukarıda van Dijk'ın haberin söylemi konusunda söylediklerinin bir özetini vermeye çalıştık. Türk basın haberciliğini bu açıdan değerlendirerek bir haritasını çıkarmayı amaçlayan çalışmamızın bulguları tüm bu söylenenleri destekler nitelikte. Bu çalışmanın öncesinde ise yazılı basında hangi konuların haber olduğunu görmek, bir anlamda iz sürmek istedik. Bu amaçla oldukça detaylı bir konu kategorileştirmesine giderek haberlerin bir sınıflamasını yaptık. Bu sınıflamanın bizlere farklı siyasal eğilimlerde olan haber kuruluşlarının konu seçimlerinde kayda değer farklılıklar taşıyıp taşımadığı konusunda da fikir vereceğini düşündük. Çalışmada temel varsayımımız, ne konu seçimleri açısından, ne de haberin söylemi açısından farklı basın organlarının arasında ciddi farklılıklar görülmeceğiydi. Bu kanı desteklendiği takdirde, basında yanlış sorununu yayın politikalarına ilişkin bir sorun olarak kavramsallaştırmak yerine, tüm yazılı basın için genellenilecek yapısal bir sorun olduğunu iddia etmemiz mümkün olacaktı.

Türk yazılı basınında kimler ve neler haber oluyor?

Türk yazılı basın haberciliğinde kimlerin (kişi ve kuruluşlar) ve hangi olayların haber olduğunu incelemenin bizlere haber değerleri ve kaynak ilişkileri hakkında genel bir fikir vereceği kanısı ile beş büyük ulusal basın kuruluşunun, Aralık 1989, Ocak ve Şubat 1990 tarihlerinde yayınlanan nüshalarını inceledik. Çalışmada 11 temel kategori ve bunların ayrıntılı alt kategorileri oluşturularak, incelenen nüshalardaki tüm haberler sınıflandı. Her haber bir kez kodlandı. Kodlama işlemi sırasında haberin yer aldığı sayfa da gözönüne alındı. Böylece ilk sayfanın kompozisyonunda konu seçimi açısından benzerlikler olup olmadığının da sergilenmesi amaçlandı. Burada bulgulara ilişkin detaylı bir tartışmayı amaçlamadığımızdan önemli noktaları özetlemekle sınırlı kalacağız.

Çalışmada kullanılan temel kategoriler iç politika, dış politika, ekonomi, adliye, sağlık, sanat ve diğer kültürel etkinlikler, doğal afetler, hava durumu, magazin ve spor haberleri... İncelenen gazeteler ise *Sabah*, *Cumhuriyet*, *Tercüman*, *Milliyet* ve *Hürriyet*. Toplam 9232 haber incelendi. Bunlardan 1147'si *Sabah*, 2196'sı *Cumhuriyet*, 1651'i *Tercüman*, 2002'si *Milliyet* ve 2236'sı *Hürriyet* gazetesinde yayınlandı.

Konu seçimleri açısından yayın politikaları farklılıklarından doğan kısmi ayrılıklar olsa bile incelenen 5 büyük gazetede de haber konularının genel dağılımları arasında bir benzeşme görmek mümkün. Örneğin iç politika konuları % 19.4 (*Sabah*) ile % 25.3 (*Cumhuriyet*) arasında değişen oranlarda haber olmakta. Dış politika haberlerinin dağılımı ise % 14 (*Sabah*) ve 18.9 (*Cumhuriyet*) arasında. Ekonomik konular çok benzeşen bir sıklıkla haber olmakta: %15.3, *Sabah*; % 14.7, *Cumhuriyet*; % 17, *Tercüman*; % 13.9, *Milliyet* ve % 17 *Hürriyet*. Aşağıdaki tablo konu dağılımındaki genel benzeşmeye yönelik bulguları özetlemekte. Bu tablo gazetecilerce benimsenen haber değerlerini de yansıtmakta. Gerek siyaset, gerek ekonomi gerek de sanat dünyasının bilinen kişileri haberlerin büyük bir çoğunluğunda karşımıza çıkmakta. Tanınmayanlar (sıradan vatandaş) ise ancak suç olarak tanımlanan (adli ve kültürel açıdan) olaylara karıştığında haberlere konu olmakta. Bu bulgular Gans'ın (1979) ABD basını için söylediklerini destekler nitelikte.

İç politikaya ilişkin haberlerin aktörleri incelendiğinde ise oldukça ilginç sonuçlar ortaya çıkıyor. Bu inceleme sırasında yüzdeler alınırken tüm iç politika haberleri içindeki dağılım gözönünde bulunduruldu. İncelenen gazetelerde yüksek yargı organları çok düşük oranda haber olurken (% 4, *Sabah*-% 1.9, *Hürriyet*) yürütme organları ve tek tek siyasal partiler büyük oranda haber olmakta. Millet Meclisi'ne ilişkin haberler ise % 2.1 (*Tercüman*) ve 5.6 (*Cumhuriyet*) arasında değişiyor. Sivil örgütlere ilişkin haberler ise içler acısı: % 0.9 (*Sabah*) ile % 3.4 (*Cumhuriyet*) arasında bir dağılım bizleri demokrasinin, çoğulculuğun koruyucusu olma iddiasında olan basın hakkında ciddi olarak düşündürüyor. Ba-

TABLO 1

Haber konularının gazetelere göre dağılımı.

Kategoriler	SABAH %	CUMHURİYET %	TERCÜMAN %	MİLLİYET %	HÜRRİYET %
Politika	384 33.5	972 44.3	591 35.8	820 41.0	873 39.0
İç Politika	223 19.4	556 25.3	326 19.7	454 22.3	523 23.4
Dış politika	161 14	416 18.9	265 16.1	366 18.3	350 15.7
Ekonomi	176 15.3	322 14.7	281 17.0	279 13.9	381 17.0
Polis adliye	114 9.9	51 2.3	79 4.8	106 5.3	200 8.9
Sağlık	35 3.1	87 4.0	63 3.8	79 3.9	132 5.9
Sanat & kültür	90 7.8	490 22.3	226 13.7	267 13.3	256 11.9
Sanat	44 3.8	271 12.3	121 7.3	142 7.1	107 4.8
Kültürel					
etkinlikler	46 4.0	219 10.0	105 6.4	125 6.2	149 6.7
Afet ve kaza	30 2.6	30 1.4	31 1.9	23 1.1	84 3.8
Hava durumu	5 0.4	7 0.3	4 0.2	2 0.1	7 0.3
Magazinel					
haber	65 5.7	8 0.4	50 3.0	23 1.1	66 3.0
Spor	248 21.6	229 10.4	326 19.7	403 20.1	237 11.1
TOPLAM	1147 99.9	2196 100	1651 99.9	2002 99.9	2336 100

Başvı... sının işlevi çoğulculuğu sağlamaktan çok hükümet ve parti icraatlarını halka duyurmak haline gelmiş gibi görünüyor. Yasama organının kararlarına ilişkin haberler ise görüldüğü gibi çok düşük oranda. Bir kez seçildikten sonra pek fazla meclise uğramayıp seçmenlerin taleplerini karşılamak için gün boyu koşuşturan milletvekillerinin arkasındaki basım da meclise pek uğramıyor.

Dış politika haberlerinin kendi içindeki dağılımı alt kategorilere göre incelendiğinde tüm gazetelerde bu haberlerin yansının yabancı ülkelere ilişkin haberler olduğunu görüyoruz. Türkiye'nin diğer ülkelerle ilişkilerini konu alan haberlerin yüzdesi ise 29.8 (*Sabah*) ve 43.8 (*Tercüman*) arasında değişiyor. Uluslararası kuruluşlar ve Türkiye'nin bu kuruluşlarla ilişkilerini konu alan haberler ise % 10 civarında. Adliye haberleri arasında cinayetler ön sırada. Yüzdeleri ise 35.1 (*Sabah*) ve 25.5 (*Milliyet*) arasında değişmekte. Bu yüzdeler olayın olumsuzluğunun ve şiddetinin haber değerleri arasında ön sıralarda yer aldığını gösteriyor. Özel kanalların sayılarının artması ile mantar gibi çoğalan "reality show"lar bize bu haber değerinin nasıl belirleyici bir öneme sahip olduğunu bir kez daha ve fazlasıyla hatırlattı.

Bu çalışmada doğal ve kültürel afetleri tek bir ana kategoride topladık ve gördük ki doğal afetlere ilişkin haberlerin dağılımı tüm gazetelerde % 10 etrafında

iken trafik kazaları afet haberlerinin yansımasını oluşturuyor. Dağılımın en ilginç olduğu ana kategori ise tahmin edilebileceği gibi spor haberleri oldu. Tüm spor haberleri arasında futbol, tüm gazetelerde büyük bir farkla ilk sırayı aldı (% 72.9 *Cumhuriyet*- % 92.7 *Sabah*). Basketbol yine tüm gazetelerde ikinci sırayı aldı ki diğer spor dallarının yüzdeleri hiçbir gazetede % 5'i geçmedi.

Yukarıda bulgularını özetlemeye çalıştığımız bu çalışma hangi konulara gazeteler ne kadar yer ayırıyor konusunda fazla bir şey söylemese de hangi konu ve kişilerin haber olduğuna ilişkin bir haritayı ortaya seriyor. Alt kategoriler arasındaki dağılımlara burada değinmediğimizden dolayı gazeteler arasındaki benzeşmenin ne kadar ciddi düzeyde olduğunu ve yayın politikalarının belirleyiciliğinin hangi konularla sınırlı kaldığını tüm boyutları ile seğileyemesek de haber değerlerinin farklı basın kuruluşlarınca ne düzeyde benimsendiğini görmek zor değil. Haber konularının sayfalara göre dağılımı gazetelerin yayın politikalarını yansıtıyor. Üçüncü sayfa adliye haberlerine ayrılırken *Cumhuriyet* gibi buna uymayan ve dış politika konularına daha geniş düzeyde yer veren farklı bir örnek var. Sanat, ekonomi, spor uzman muhabirlerce özel sayfalarda işleniyor. Biz örnek olarak ilk sayfa haberlerinin dağılımının bir karşılaştırmasını da vermek istiyoruz.

Gazeteler arasındaki benzerlik ilk sayfaya giren konular bakımından çok net. Tüm gazetelerde iç politika 1., dış politika 2. ve ekonomi 3. sırada. 70'lerin başlarında anımsadığım kadanyla, trafik terörü ilk sayfalardan sıkça verilir, devrilen, yanan otobüs fotoğraflarına dehşetle bakardık. Daha sonra "terör" haberlerinin kanlı fotoğrafları onların yerini aldı. Öyle görülüyor ki yazılı basın, kan ve vahşet göstermekte görsel medya ile yarışmadığından kendine ait farklı bir yol tutturmuş ve ilk sayfayı politikaya ayırma konusunda uzlaşmış. Ekonomi haberleri bile ilk sayfada % 11.9'u (*Tercüman*) hiçbir gazetede geçmiyor. *Sabah*'da ise bu oran % 4'e kadar düşüyor. Aynı gazete magazin haberlerine de ilk sayfada aynı oranda yer ayırırken diğer gazetelerde bu oran % 2'nin altında.

Bu çözümlemeden çıkarılacak sonuçları özet olarak şöyle sıralamak mümkün. Türk yazılı basın haberciliğinde gazetecilerin seçimlerinin altında üç neden yatmakta. Bunlardan birincisi yaygın olarak benimsenen haber değerleri; ikincisi, yapılanmış kaynak ilişkileri ve üçüncüsü, sınırlı da olsa gazetelerin yayın politikaları. Olayın olumsuzluğu, geniş kabul gören bir haber değeri. Bununla birlikte yine çok yaygın bir diğer haber değeri de kamuoyunca tanınan kişilerin haber olması. Belli bazı politikacılardan medya starlarına, sinema ve müzik dünyasının "starlarından" spor dünyasının "starlarına" uzanan bir aktörler dizisi haberlerin kahramanları. Yukarıda da değindiğimiz gibi sokaktaki insan ancak suç işlerse haber oluyor.

Bu oluşumun hemen arkasında yapılanmış kaynak ilişkilerini görmek mümkün. Yazının başında da belirttiğimiz gibi haberin söylemi ancak bağlamı ile ilişkilendiğinde anlaşılabilir. Bu bağlamı ise gazetecilerin günlük pratikleri oluş-

turuyor. Bir sonraki bölümde kaynak ilişkilerinin metnin yapısını hangi biçimde belirlediğini daha ayrıntılı tartışacağız. Burada da görüyoruz ki olayların habere dönüşümü sürecinde kaynak kişi ve kuruluşlar önemli bir yere sahip. Başbakanlık, Cumhurbaşkanlığı ve siyasal partilere ilişkin haberlerin büyük bir bölümü (% 30-50 arasında değişen oranlar) bu kişilerce yapılan açıklamalardan oluşuyor. Bu kişiler yaptıkları açıklamalarla "haber teşvikçisi" (Molotch ve Lester, 1988) oluyorlar, gazeteciler ise aktarıcı konumunda kalıyorlar. Diğer yandan sivil örgütlerin yaptığı açıklamaların oranı % 4'ün altında.

Haberin söylemi içinde olayların çerçevelenmesi sürecinde egemen söylemlerin ne düzeyde öne çıktığı sorunu haber konularının dağılımında da açığa çıkmakta. Yasama, yürütme ve yargı yanında "4. güç" olan basın nedense diğer iki güçten daha çok yürütmeye ilişkin haberlere yer veriyor. Bu konuda en ciddi sorun, yasama organının kararları medyada hemen hemen hiç yer almazken, "bağımsız mahkemelerin" habere girmesinde adliye haberlerinde suç kovuşturmasına ilişkin bürokratik takip dolayımının belirleyici olması. Yargı organları ancak sapkın (*deviant*) davranışların cezalandırılması sürecinde karşımıza çıkıyor ama tek başlarına haber konusu olmuyorlar. Diğer yandan polis ve adliye tüm dünya basınında olduğu gibi Türkiye'de de basının en önemli kaynaklarından biri. Biz de bu konuyu gözönünde bulundurarak adliye haberlerinin söylemsel yapısını daha ayrıntılı bir biçimde inceledik ve gazeteler arasında bir benzerlik bulunup bulunmadığını görmek istedik.

Yazılı basında polis ve adliye haberlerinin söylemi

Bu çalışmada yukarıda özetlenen sınıflandırmadan yola çıkarak iki konuya ilişkin haberlerin söylem çözümlemesini yaptık. van Dijk'ın yazılı basın haberciliğine ilişkin çözümleme yöntemini Türk yazılı basın haberciliğini incelememizde kullandık. Seçtiğimiz iki konudan birincisi polis adliye haberleri diğeri ise Türkiye'nin uluslararası örgütlerle ilişkilerine ilişkin haberlerdi. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise bu haberleri yazan muhabirlerin bir kısmı ile derinlemesine görüşmeler yaparak bu kişilerin günlük pratiklerine, habere, profesyonel gazetecilik normlarına, kaynak kişilerle kurdukları ilişkilere nasıl baktıklarını anlamaya çalıştık. Burada çalışmanın ancak sınırlı bir kısmını özetlemekle yetinip, sadece polis adliye haberlerinin söylemi üzerinde duracağız.

Bu çalışmada herhangi bir olayın basında sunumunu incelemeyi seçmedik. Genel bir karşılaştırma yapmak kaygısı ile inceleme süresi boyunca yayınlanan tüm haberlerin makro ve mikro yapısal özelliklerini inceledik. Makro yapısal özellikler açısından başlık, alt başlıklar, spot paragrafları ve giriş cümleleri üzerinde durduk. Ayrıca haberin şematik yapısını da ayrıntılı biçimde incelememize kattık. Mikro yapısal özellikler açısından ise sözcük seçimleri, cümle yapıları (sentaks) ve metinde nedensel ilişkilerin kuruluş biçimi üzerinde durduk.

Okuyucu polis-adliye haberlerini seçmemizi yadırgayabilir ve siyasal konulara ilişkin haberlerin daha önemli bir inceleme konusu olduğu yargısını taşıyabilir. Bu seçimde Hall vd. İngiliz basınında sokak soygunlarına ilişkin haberler üzerinde yaptıkları çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesi etkili oldu. "Krizlerin Denetimi" (*Policing the Crisis*) çalışmasında araştırmacılar, sokak soygunu (*mugging*) gibi adi bir adliye olayına ilişkin haberlerin '70 sonrasında yaşanan siyasal meşruiyet krizine nasıl bir yanıt oluşturduğunu ve Yeni Sağ ideoloji etrafında oydaşma sağlanmasında bu haberlerin metinlerinde kullanılan dil ve kaynak söylemlerinin etkili rolünü sergilemişlerdir. Çalışmanın sonunda ise araştırmacılar basının oynadığı rolün Althusser'in medyaya ilişkin iddialarını doğrular bir nitelikte olduğunu vurgulamışlardır. Yani bu örnek olayda İngiliz basınının, devletin baskı aygıtlarının durum tanımlarını halkın sözüne dönüştürerek devletin ideolojik aygıtı olarak işlev gördüğünü belirtmişlerdir. Biz bu çalışmada herhangi bir örnek olayı tarihsel, kültürel, siyasal, ekonomik ve ideolojik bağlamı içinde ele almayıp genel bir haritaya ulaşma kaygısını bir önceki bölüm için de belirttiğimiz gibi sürdürdük. Kuramsal bir önermenin görgül verilerle sınanmasından çok betimleyici bir çalışmayı yeğledik. Açığa çıkarıp sergilemek istediğimiz ise yukardaki iddialara paralel olarak basının nesnellik, yansızlık ve dengelilik ilkelelerine dayanan habercilik anlayışını sorgulamaya açmaktır.

Haber metinlerine ilişkin bulgulara geçmeden önce polis-adliye haberlerinin alt kategorilere göre kaba bir sınıflamasına ve gazetelere göre dağılımlarına değinmek aydınlatıcı olacaktır. Bu haberlerin aşağı yukarı % 90'ı yedi konu kategorisine sınıflanmıştır: Evlilik sorunları (daha çok boşanmalar), hırsızlık, kaçakçılık, adam kaçırma, cinayet ve cinayete teşebbüs, intihar ve intihara teşebbüs. Haberlerin dağılımı incelendiğinde cinayet ve cinayete teşebbüs haberlerinin beş gazetede de ön sırada olduğunu gördük (% 35.1, *Sabah*; % 29.4, *Cumhuriyet*; % 34.1, *Tercüman*; % 25.5 *Milliyet*; % 29.5, *Hürriyet*). İkinci sırayı % 15-25 arasında değişen oranlarda hırsızlık ve kaçakçılık haberleri alırken *Sabah* gazetesinde evlilik sorunları ikinci sırada yer alıyordu. İntihar ve intihara teşebbüsler ise tüm beş gazetede aynı oranda haber olurken diğer konular arasında ufak dağılım farkları gözlemlendi.

İncelenen gazeteler arasında bu haberlere en çok yer ayıran *Sabah*. Onu *Hürriyet* takip ediyor. Tahmin edileceği gibi *Cumhuriyet* polis-adliye haberlerine en az yer ayıran gazete. Uzun haber öykülerinde bir ya da daha çok sayıda fotoğraf, başlık ve altbaşlıklar, spot paragrafları yer alırken, kısa haberler ise sadece başlık ve birkaç cümleden oluşmakta. *Sabah* gazetesinde yer alan çok sayıda haberde ise haberin ana metnine yer verilmediğini gördük. Yani haberler başlık, alt başlık, fotoğraf ve spotlardan oluşmaktaydı. Olumsuzluk ögesinin ağır bastığı cinayet haberlerine gazetelerde (*Cumhuriyet* dışında) daha çok yer (*space*) ayrılırken, intiharlar çoğunlukla birkaç cümle ile geçiliyordu.

Polis-adliye haberlerinin başlıklarının en göze çarpan özelliği duygusal bir

Bu haberlerde gazetecilerin temel haber kaynağı polis otoriteleri. Polis-adliye haberlerinde de, iç ve dış politika haberlerinde olduğu gibi basın, birincil tanımlayıcılara (*primary definers*) diğer bir deyişle akredite kaynaklara bağımlı bir konumda. Haber kaynaklarının durum tanımlarına çokça dayanma, haberde arkaplan bilgisinin verilmemesi ile de birleşince bizi haberin diğer medya metinlerinden farklı olarak kapalı metinler olduğu iddiasına götürüyor. Haberde kaynak kişilere dayanılarak kurulan durum tanımlarının dışında alternatif veya karşıt bir bakış açısını görmek hemen olanaksız - tabii okuyucu bu bakış

açısını okuduğu metinle savaşıyor kendisi kurmuyorsa. Böylesi emek gerektiren karşıt veya tartışmalı bir alımlamayı okuyucudan beklemek iyiniyetinden vazgeçip "öylesine bir göz atma" olgusunu tartışmak daha doğru olur kanısındayız. Bu göz atılan dünya Ellis'in (1982) televizyon metinleri için sözettiği gibi korkulan, karşısında korunaksız kalmış bir dış dünya.

Bu bulgular bizi haberin, "hukuk ve düzen" in sürdürülmesinde oynadığı rolü tartışmaya götürüyor. Basın bir yandan yasal düzeni ve kültürel normaları ihlal edenleri sergilerken, diğer yandan okuyuculara bu düzene uymak yönünde dolaylı bir telkinde bulunuyor. Bu tarz bir sosyal kontrol sürecinde medya kitlesel bir dedikodu kanalına dönüşüyor. Suçun ve sorumluluğun varolan tanımları etrafında bir kapanma oluşuyor. Bu kapanma olaya ilişkin belli detayların ve bağlama, arkaplana ilişkin bilginin habere sistematik olarak sokulmayışı ile oluşuyor. Metinde kurulan nedensel ilişkiler ve polis otoritelerine dayanan bir haber yazımı "suç" un varolan tanımını pekiştiriyor.

İntihar ve intihar girişimlerine ilişkin haberlerde kurulan nedensel ilişkiler yukarıda sözettiğimiz duruma iyi bir örnek. Kısa intihar haberlerinin hemen hepsi aktöre ilişkin kısmi bilgiler, yine bağlama ve olayın hemen öncesine ilişkin sınırlı bilgilerden oluşmakta. Bu haberlerin tümünde intihar olayı aktörün olumsuz (sapkın) özellikleri ile ya da intihar olayının hemen öncesinde olanlarla açıklanmakta. Aşağıda prototipik diyebileceğimiz bir örnek bu haberlere ilişkin vurgularımızı somutlayacaktır kanısındayız.

DOLMABAĞÇE'DE İNTİHAR

İstanbul Dolmabahçe'de kimliği belirlenemeyen 25 yaşlarında bir erkek, belindeki silahı şakağına dayayıp ateşleyerek intihar etti. Polis, intihar eden gencin daha önceden aranan bir gaspçı olabileceğini belirtti.

Bu kısa metinde polis otoritelerinin bir varsayımından yola çıkarak mağduru bir kez daha mağdur eden bir bakış açısını görmek hiç de zor değil. İlk cümle olay, aktör ve bağlama ilişkin son derece sınırlı bilgi içerirken ikinci cümle, haber kaynaklarına dayandırarak bu kişiye bir "suç" atfetmekte. Burada karşılaştığımız duruma benzer olarak, pek çok intihar haberinde karşımıza çıkan, intihar eden kişilerin ya esrarkeş, ya hırsız olması. Yani iki olumsuz davranışın birarada verilmesi ile ikisi arasında oluşan bir nedensel ilişki kurgusu. Karşımıza çıkmayan ise bu gençlerin toplumsal konumlarına ve geçmişlerine ilişkin bilgi. Yani bireyleri suç (ki bu haberde suç varsayım düzeyinde bile olsa bu kısa metne girmiş), ve kendine kıymaya yöneltecek toplumsal ve bireysel detaylar haberlerde yer almamakta. "Suç" olarak tanımlanan davranışlar ve intihar olayının toplumsal nedenlerinin sistematik olarak gözardı edilmesi, sonuçta suç işleyecek kişilik yapısında olan insanların intihar ettikleri yolunda bir kanıyı kimi zaman açık kimi zaman ise örtük olarak üretmekte. Dinsel ve kültürel olarak olumsuz görülen bu davranışın Türk toplumunda değerlendiriliş biçimi elbetteki Japon-

ya'dan çok farklı. İntiharın kişisel onur ve gururu korumanın bir ritüeli olduğu Japon kültürü her halde bu olayların haber olmasında da farklı nedensel kurguları haber metinlerine taşımaktadır.

21 Aralık 1989 günü incelenen tüm gazetelerde bir cinayet haberi yer almış. Haber birkaç gün önce iki kişiyi öldüren bir adamın adliye binasının önünde vurulmasına ilişkin. Öncesindeki olay da yine gazetelerde yer almış. Bu ilk olayda cinayetin bir arazi anlaşmazlığı yüzünden işlendiği belirtilmekte. Adliye önünde cinayeti işleyen daha önce öldürülen iki kişiden birinin ağabeyi. 21 Aralıkta yayınlanan haberlerde okuyucuya ilk cinayeti anımsatacak bir iki cümle ve aktörlere ilişkin çok kısa bilgi yer almakta. Sadece *Cumhuriyet* haberi çok kısa olarak geçmiş. *Tercüman* olayın bağlamına ilişkin kısa bilgi vermiş, *Milliyet* ve *Hürriyet* de suçlunun olay sonrasında söylediklerinden kısa alıntılar yapmışlar. Ve bütün gazeteler olayın sonrasına ilişkin kısa bir bilgi vermişler.

Bu tarz bir sunumun beraberinde getirdiği sorun, haber metni içinde yer alan bilgilerden çok haber metni dışında kalan bilgilerden kaynaklanıyor. Bu örnekte görüldüğü gibi gazetelerin hiçbirinde olayın bağlamına ve arkaplanına, yani bu arazi anlaşmazlığının nereden kaynaklandığına, ne zaman ve hangi taleplerle ortaya çıktığına ilişkin bilgi yer almamakta. Oysa bu tür anlaşmazlıklar Türkiye'nin ciddi sosyal sorunlarından biri. İstanbul gibi nüfusu hızla artıp konut sıkıntısı çekilen kentlerde arazi sorunları belediyelerin ve adliyenin sırtında taşınması güç bir yük olarak senelerdir duruyor ve gittikçe de ağırlaşıyor. Habere konu olan olay böylesi ciddi bir toplumsal, siyasal ve ekonomik sorundan kaynaklanıyorsa da gazeteler olayı bağlamından tamamen yalıtarak ele almakta sözbirliği etmiş gibi davranıyorlar. Bu olayın habere dönüşmesinde "olumsuzluk" ve "şiddet" içermesinin haber değeri olarak öne çıktığını görüyoruz. Oysa aynı olay toplumsal bağlamına oturtularak verilmiş olsaydı, bu basit adliye haberi bir anda, bir politika ve ekonomi haberine dönüşüp cinayete ve şiddete yol açan koşullar haber aracılığı ile tartışmaya açılabilirdi.

Haberin şematik yapısı içinde arkaplan ve bağlama ilişkin bilgi yetersizliğinin olayları nasıl tipleştirdiğinin örnekleri çok. Bu tipleştirme sadece bilgi yetersizliği içinde oluşmuyor, sentaks ve sözcükler de bu tipleştirmeyi pekiştiriyor. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz gibi başlık alt başlık ve haber girişleri okuyucuya önceden bir çerçeve kuruyor. "Tehlike", "şiddet", "kişiselleştirme" gibi yaygın haber değerleri olayları yalıtılmış vakalar ve kişisel yaşantılara dönüştürürken bunları toplumsal bağlamından da koparıyor. Bu tehlikeli, kavranamayan dış dünyada her an herkesin başına gelebilecek olaylar olarak sunuyor. Polisin durum tanımlarına çokça dayanılması ise, hukuk ve düzen temasının haber metinlerinde sürekli olarak yinelenmesini beraberinde getiriyor.

Polis-adliye haberlerinin söyleminde suçluların eylemlerine ilişkin cümlelerde bu kişiler aktif ajan olarak konumlanırken, polis ve yargı organlarının eylem ve işlemleri pasif cümleler aracılığı ile veriliyor. "....tutuklandı; 5 yıl hapse mah-

kum oldu vb." alıştığımız bir haber sentaksı. İncelediğimiz haberlerden sadece birinde yargıcın eylemi aktif bir sentaks ile verilmiş. Bu da yargıcın zanlıyı affedip salıvermesine ilişkin bir cümle. Öznenin ortaya çıkmaması kararların kişisel olmayıp uzlaşımsal olduğu kurgusunu da beraberinde getiriyor. Tüm eylemler hukuk ve düzeni koruma adına; hukuk ve düzen ise okuyucuları haberde sözü edilen tehlikelerden korumak için var. Suçlunun cezalandırılması ile toplumsal düzen geri dönüyor, herşey eksinin artıyı götürüp elde var sıfıra dönüştüğü bir oyun. Bu oyunda eylemin sorumlusu suçlu "kişi", suçun toplumsal nedenleri ise kayboluyor. "Suçun" ve "sapkınlığın" toplumsal tanımı ise zaten tartışma dışı. Hall'un belirttiği gibi; "suç her zaman haberin kendisidir" (1978).

Polis-adliye haberlerinde açık nedensel ilişkiler cümle ve cümlecikler arasında anlam bütünlüğünü sağlamak amacıyla sıkça kullanılıyor. Olaylar arasında nedensel ilişkiyi açığa çıkaran bağlaçlar, sadece ana metinde değil başlık ve alt başlıklarda da kullanılmakta. "Dayak verdiği için intihara kalkışın" başlığı buna bir örnek. Aynı haberin alt başlığı ise şöyle geçilmiş: "Yüksek okul öğrencisi babasına karşı geldiği için yediği tokatın üzerine bir kutu ilaç içti." Bu örnekte diğer intihar ve intihar girişimi haberleri için söylediğimiz durum geçerli. Eylem hemen öncesindeki olaylara bağlanıyor. Babanın vurmasının nedeni olaraksa kızın norm dışı davranışı -açık bir nedensel ilişki kurularak- gösteriliyor. Dolmabahçe'de intihar haberinde ise suç olgusu bir varsayım olarak gösterilirken suç ve intihar arasında açık bir nedensel ilişki kurulmaksızın, intiharın ancak suç işleyen, sapkın kişilerin yaptığı bir eylem olduğu yolundaki uzlaşımsal çerçeveye -ki haberler sürekli bu uzlaşıma yönelik bir pekiştirme taşıyor- okuyucuya çağrıştırılarak bu nedensel ilişki pekiyor.

Sözcük seçimlerinin cümleciklerin arasındaki anlam ilişkilerinin kurulması (*local coherence*) açısından kilit bir önemi var. Belli sözcük seçimleri tüm gazetelerin ortak özelliği ve neredeyse profesyonel pratiklerin bir parçası haline gelmiş. Polis adliye haberlerinde bu sözcük seçimleri "suçlu" ve "suç" olgusunu tanımlıyor. Hukuka aykırı davranışlarda bulunan kişiler çoğunlukla "anormal", "çılgın", "sanık" gibi sözcüklerle tanımlanıyor. Mağdur olanlar ise "kurbanlar". Bu sıfat ve zarflar gerek suçluyu gerekse suç olan eylemi işaret ederken aynı zamanda gazetecilerin kişisel yargılarını da taşımakta. Bu yargılar kültürel değerlerle örtüştüğünde ise açık yorum olma izlenimini hiç uyandırmaksızın "gerçekliğin" uzlaşımsal diline dönüşüyor. Böylece yargıyı taşıyan özne silinirken, ortak kültürel çerçeveler pekiyor.

Yukarıda belirttiğimiz gibi haber söylemi "gerçeğe" dayandığı iddiasını kurarken yararlandığı retorik araçlardan en önemlisi, haberin aktörleri ile yapılan görüşmelerden ya da onların olay sonrasında yaptıkları açıklamalardan alıntılanan cümleler. Bu alıntıların ikna gücü kameranınki kadar olmasa da, yazılı metnin söylemi içinde alıntılar çok önemli bir yere sahip. "Mağdur" olan taraf daha çok alıntılanıyor. Bu da zanlıyı "suçlu" yargısı ile sergilemenin en tarafsız yolu.

Son aylarda yaşanan, bir yazar ve bir televizyon spikerinin "suçlu" olarak tanımlanıp sergilendiği ve üzerinde çokça tartışılan haberleri de hatırlayacak olursak, mağdur tarafın ifadesine dayanarak haber yazmanın, henüz daha tüm yönleri ile ortaya çıkmamış ve yargı aşamasında olan bir olayda ne tür vahim sonuçlara yol açabileceği ortada. Üstelik olayın aktörlerinden üçüncü kişilerin isimlerine kayan bir suç tanımı yine toplumda kabul edilmeyen ve norm dışı görüleni suç davranışı ile örtük de olsa birleştirmenin çarpıcı bir örneği. Tabii bu tarz bir sunum "tanınan" kişilerin başına geldiğinde basın bir ölçüde sorgulansa da, intihar haberlerinin konusu olan, eğitim olanağı bulamamış işsiz gençlerin acı sonları ile birleştirilen "suç" ve "sapkınlık" okuyucunun gözünden kolayca kaçmakta ve bir gerçeklik tanımı kurmakta.

Yukarıda farklı örneklerle yeterince yer veremsek de yazılı basında polis adliye haberlerinin ortak söylemsel özelliklerinden kısaca sözettik. Gerek makro gerekse mikro yapısal özelliklerin bu söylemi nasıl oluşturduğunu vurguladık. Bu vurgular haber söylemini bir bütün olarak ele almanın bizleri daha açıklayıcı bulgulara ulaştıracağını sergilemek açısından umarız yeterli olmuştur. Daha önce haber metinlerinin diğer medya metinleriyle karşılaştırıldığında kapalı metin özelliklerini taşıdığına değinmiştik. Burada "kapalı metin" kavramıyla anlatılmak istenen gazete haberlerinin söylemindeki yapılanmadır. Çalışma incelenen beş gazetenin haber söyleminin farklılıktan çok benzerlik taşıdığını bulgularla desteklemiştir. Metinlerdeki kapanma uzlaşımsal durum tanımlarının haberde nasıl kurulduğu ile sıkı sıkıya ilişkili bir sorundur. Bulgular, haberin makro yapısı içinde bu durum tanımlarının nasıl öne çıkarıldığını ve alternatif açıklamaların diğer bir deyişle farklı çerçevelerin dışlandığını göstermiştir. Metinsel kapanma, "suç" olgusunun varolan tanımlarının pekiştirilmesi yönünde bir kapanmadır ve bu beraberinde "hukuk ve düzeni" koruyan kurumların durum tanımlarının, yani haber kaynağı konumunda bulunan bu kişilerin açıklamalarının sıkça alıntılanması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu durum bizi, egemen ideolojinin iletişim araçları tarafından okuyuculara dayatıldığı yolundaki kolaycı açıklamalardan çok medyanın toplumsal ırayı sağlamadaki hegemonik işlevini tartışmaya götürmektedir. Kültürel norm ve ahlak kuralları dolayımı ile "hukuk ve düzen" teması işlenmekte ve bu süreç içinde basının yapısal yanlışlığı gözlerden silinmektedir.

Sonuç

Haber metinlerindeki kapanmayı metinlerdeki söylemsel hiyerarşiye ilişkin bir sorun olarak ele aldığımızda haberin üretim ve alımlanma süreçleri içinde anlaşılması gerektiğini de vurgulamak istiyoruz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu kapanmanın en önemli nedenlerini üretim sürecindeki yapılanma ve profesyonel mesleki ideoloji olarak özetlemek mümkün. Diğer yandan haber üreten ku-

ulusların pazar ekonomisi dinamikleri içinde üretim yapmaları da üretim pratiklerinin yapılanmasının en önemli nedenlerinden biri. Haberin söylemi ise ancak bağlamı ile ilişkilendirildiğinde okunabilir. van Dijk haberin söylemini üretim ve alımlanma süreçleriyle ilişkilendirirken bilişsel modellerden yararlanma yolunu seçmişse de özellikle alımlama konusunda açıklamalarını geliştirmeye yönelik pek fazla çaba sarfetmemiş. Kintsch'le birlikte yaptıkları ve uzun bir makale olarak yayınlanan çalışmadan (1978) sonra "Söylem olarak haber" (*News as Discourse*, 1988a) kitabında bu tartışmaları kısmen yinelemekle sınırlı kalıyor.

Kültürel çalışmalar yaklaşımı içinde ise (Hall, 1984; Morley, 1986; Fiske, 1987) alımlama sorunu Parkin'in geliştirdiği üçlü kategorik sınıflama (egemen, tartışmalı, karşıt okumalar) içinde ele alınmıştır. Üç araştırmacı da benzer biçimde, medya metinlerinin söylemsel yapısının alımlama sürecini doğrudan etkilemeye, farklı okumalara izin verdiği üzerinde durmuşlardır (Inal, 1995; Jenson, 1994) ve Dahlgren (1992) de anlamın oluştuğu söylemsel toplulukların (*discursive communities*) önemine değinmiş, ve alımlayıcının üzerliğinden çok anlamlandırmanın toplumsal bir pratik oluşu ve "direnmenin" (*resistance*) toplumsal boyutu üzerinde durmuşlardır.

Haberin söylemini alımlama süreçleri ile birlikte ele almanın gereği açıktır. Murdock ve Golding (1991), medyanın ekonomi politigini, metin ve alımlama analizleri ile bütünleştirecek çalışmaların önemini ve gereğini vurgularken, alandaki bu eksikliğe işaret etmekte. Morley (1986), CCCS işbirliği ile gerçekleştirdiği "Nationwide" araştırmasını eleştirirken, bu çalışmada okuma ortamlarının önemini bir ölçüde gözardı edilmesinin araştırma bulgularının sınırlı kalmasına neden olduğunu vurgulamakta. Özneyi, anlamlandırma süreci olarak ele alan bir yaklaşımla alımlama sorununun incelenmesi, okuma ve izleme olayının gerçekleştiği toplumsal koşullara duyarlı bir yaklaşımı da zorunlu hale getiriyor. 1980 sonrasında sayıları artan feminist çalışmalar, etnografik yaklaşımlardan da yararlanarak alımlama sürecini incelemekte iseler de, maskülen bir metin olarak adlandırdıkları haberlerin nasıl okunduğu sorunu çoğunlukla yapılan görgül çalışmalarda gözardı edilmiştir.

Haberin alımlanması üzerine yapılan yeni ve farklı çalışmalardan biri de GUMG üyelerinden Philo'nun "Seeing and believing" (Görmek ve inanmak) adlı çalışması (1992). Philo, bu çalışmada farklı söylemsel topluluklara (polis, üniversite öğrencileri vb.), İngiltere'de yaşanan maden işçilerinin grevleri sırasında çekilen ve basında yayınlanan fotoğrafları göstererek onlardan bu fotoğraflardan yola çıkarak haber yazmalarını istemiş. Ayrıca her gruba yazdıkları haber öyküsünü farklı bakış açılarına göre (Sendika, polis, BBC vb.) farklılaştırmalarını istemiş. Philo'nun yöntemi, haberlerin farklı çerçevelendirilme biçimlerini, okuyucuların bakış açılarından yararlanarak anlamının önemi üzerinde durması açısından oldukça ilginç ve yararlı. Üretim/ metin/alımlama, bu güne dek, gerek geleneksel medya kuramları gerekse eleştirel kuramlar içinde kopuk olarak ele

alınıp incelenmiş süreçler. Her ne kadar eleştirel medya kuramları bu sürecin bütünlüğünü vurgulamışlarsa da görgül çalışmalarda bu kopukluk süregelmiştir. Allor (1988) ve Morgenstern'in (1992) belirttikleri gibi bu kopukluğun aşılması, araştırmacıların kendi bilgilimsel konumlarını sorgulamaya başlamaları ile mümkün olacaktır.

Türkiye'de ise haber üretimi, haber söylemi ve alımlama konusunda yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Medya araştırmaları ile uğraşan kişi ve kurumlar emeklemeden yürümeyi öğrenme gereğiyle karşı karşıyadırlar. Ancak bu biçimde çağdaş yaklaşımlara duyarlı bir araştırma geleneği oluşabilecektir. Çağdaş olmak, kanımızca toplumsal sorunlara yönelik eleştirel ve özgürleşimci bir anlayışla mümkündür ve Eagleton'un (1991) da belirttiği gibi bu tutum, Batı ülkelerinden çok 3. Dünya ülkeleri için bir zorunluluktur.

medya eleştirisini tartışarak

KAYNAKÇA

- Allor M., (1988). "Relocating the site of the audience", *Critical Studies in Mass Communication* 5, 217-233
- Althusser, L., (1991). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Y. Alp ve M. Özşık (Çev.), İstanbul: İletişim Yayıncılık A. Ş.
- Bowman W., Johnstone J. ve Slawki E., (1976). *The News People*. US: University of Illinois Press.
- Dan, J., (1992). "What's the meaning of this? Viewers plural sense-making of suspense", P. Schlesinger, C. Sparks (Ed.), *Culture and Power*. G B: Sage Publications Ltd.
- Eagleton, T., (1991). *Ideology: An Introduction*. G.B. Verso.
- Elliott P., Murdock G. ve Schesinger P., (1986). "Terrorism and the state: a case study of the discourses of television", R. Collins et al. (Ed.), *Media Culture and Society*. London: Sage, 264-286
- Ellis J., (1982). *Visible Fictions Cinema: Television: Video*. GB: Routledge and Kegan Paul.
- Ellis J. ve Coward, R., (1979). *Language and Materialism: Developments in Semiology and Theory of Subject*. U.S.: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Etrerna, J.S ve Glasser, T., (1988). "Narrative form as moral force: The realization of innocence and guilt through investigative journalism", *Journal of Communication*. 38 (3), 8-26
- Fang Y., (1994). "Riots and demonstrations in the Chinese press: a case study of language and ideology", *Discourse and Society*. 5 (4), 463-481
- Fishman M., (1988). "Crime waves as ideology", S. Cohen ve J. Young (Ed.), *The Manufacture of News*. GB: St. Edmundbury Press Ltd.
- Fiske J., (1987). *Television Culture*. London Routledge.
- Fiske J., (1991). "Semiological Struggles", *Communication Yearbook*. 14, 33-39
- Fowler R., (1991). *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.
- Gans H., (1979). *Deciding What's News: A Study of CBS, Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. N.Y.: Pantheon Books.
- Glasgow University Media Group, (1976). *Bad News*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Glasgow University Media Group, (1980). *More Bad News*. London: Routledge and Kegan Paul.

- Glasgow University Media Group, (1982). *Really Bad News*. London: Writers and Readers.
- Glasgow University Media Group, (1993). *Getting the Message: News Truth and Power*. London: Routledge.
- Galtung J. ve Ruge M., (1988). "Structuring and selecting news", S. Cohen ve J. Young (Ed.), *The Manufacture of News*. GB.: St. Edmundsbury Press Ltd.
- Hackett R., (1985). "Decline of a paradigm? Bias and objectivity in news media studies", *Mass Communication Review Yearbook*. 5, 251-274
- Hackett R. ve Zhao Y., (1994). "Challenging a master narrative: peace protest and opinion editorial discourse In the US press during the Gulf War", *Discourse and Society*. 5(4), 509-541
- Hall S., Critcher C., Jefferson T., ve Roberts, B., (1978). *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*. London: Methuen.
- Halls S., (1992). "The rediscovery of ideology: Return of the repressed in media studies". M. Gurevitch, T. Bennett, J. Curran, J. Wollacott Ed.), *Culture Society and the Media*. N.Y.: Methuen.
- Halls S., (1994). "Encoding/decoding", S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, P. Willis (Ed.), *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson Co.
- İnal A., (1992). *An Analysis of Turkish Daily Press: Event Selection, Text Construction and News Production*. Basılmamış doktora tezi. ODTU.
- İnal A., (1993). "Haber üretim sürecine farklı iki yaklaşım", *İLEF yıllık*
- İnal A., (1995). "Haber metinlerine eleştirel bir bakış: Temel sorunlar ve örnek çalışmalar", *İLEF Yıllık*. Yayına Hazırlanmakta
- James B., (1991). "Press participation as a civil liberty: The model of academic freedom", *Journal of Communication*. 41, 31-51.
- Jensen K., (1987). News as ideology: Economic statistics and political ritual in television network news, *Journal of Communication*. 37 (1), 8-27.
- Jensen K., (1991). "When is meaning? Communication theory, pragmatism and mass media reception", *Communication Yearbook*. 14, 3-32
- Kintsch W. ve Van Dikt., (1978). "Toward a model of text comprehension and production", *Psychological Review*. 85 (5), 363-394
- Kunelius R., (1994). "Order and interpretation: A narrative perspective on journalistic discourse", *European Journal of Communication*. 9, 249-270
- Molotch H. ve Lester M., (1988). "News as purposive behavior: on the strategic use of routine events, accidents and scandals", S. Cohen ve J. Young (Ed.), *The Manufacture of News*. GB.: St Edmundsbury Press Limited.
- Morgenstern S., (1992). "The epistemic autonomy of mass media audiences", *Critical Studies in Mass Communication*. 9, 239-310
- Morley, D., (1986). *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*. G.B.: Unwin Brothess Ltd.
- Murdock G., (1980). "Class, power and the press: Problems of conceptualization and evidence". H. Christon (Ed.), *The Sociology of Journalism and the Press*. GB.: J. H. Brookers Limited.
- Murdock G. ve Hansen A., (1985). "Constructing the crowd: Populist discourse and press presentation", *The critical Communications Review: Popular Culture and Media Effects*. NL.: Abex.
- Murdock G. ve Golding, P., (1991). "Culture communications and political economy", J. Curran, M. Gurevitch (Ed.), *Mass Media and Society*. J. B. Edward Arnold.
- Philo G., (1992). *Seeing and Believing*. London: Routledge
- Rakiw L. ve Kranich K., (1991). "Woman as sign in television news", *Journal of Communication*. 41(1), 8-23